

सिमसार जोगाऊ

आज विश्व सिमसार दिवस । प्रकृतिको मृगौला भनिन्छ सिमसारलाई । सिमसारमा जल र जमिनको क्रिया-प्रतिक्रियाबाट जल परिचालन तथा शुद्धीकरणको प्रक्रिया निरन्तर चलिरहने भएकाले यसलाई प्रकृतिको मृगौला भनिएको हो । यसले पानीको स्रोतको संरक्षण गर्दै, गुणस्तर कायम राख्दै, जलवायुलाई नियमित गर्दै, तापमानलाई सन्तुलित राख्दै पहिरो रोकथाम र माटोको पोषण तत्व कायम राख्न महत्वपूर्ण योगदान दिन्छ । जैविक विविधता र कार्बन सञ्चय गर्न सिमसारकै भूमिका रहने हुँदा मानव सभ्यता विकासको आधार पनि यही नै हो ।

सिमसार प्राकृतिक वा मानव निर्मित पानी भएको, पानी बगेर बनेको भास (दलदल), धाप, जश्वा क्षेत्र (जमिनभित्रबाट आफै निस्किएको पानी), जन्मयुक्त वा क्षारयुक्त पानीको भाग हो । यस अर्थमा ताल, तलैया, पोखरी, ढह, नदी, भरना, धानखेत, सोला लगायतका क्षेत्र सिमसार हुन् । यसले विशेषता भनेको पानी र जमिन नै मुख्य हो । जीवनको अस्तित्व रक्षाका लागि यिनै दुई स्वतःनिर्मित वस्तु अत्यावश्यक छन् । सिमसारकै कारण विश्वका करिब चालीस प्रतिशत जीव तथा वनस्पतिहरूको अस्तित्व बाँचेको छ । यसले मानव सभ्यताको प्रारम्भको आधार त्यार गरेको थियो । यही आधारमा पनि जल र जमिनलाई प्रकृतिको अनुपम उपहार माल सकिन्छ । जसले मानव जातिको रक्षाका लागि अनन्तकालदेखि आजपर्यन्त निरन्तर, निःशुल्क र निःस्पृह योगदान दिएको छ ।

नेपाल आफैमा पर्वतीय र हिमाली मुलक हो । जल, जंगल, जमिन, जीवजल्तु र वनस्पति हाम्रा अमूल्य र अपार प्राकृतिक सम्पदा हुन् । हाम्रो भूगोलका हिसाबले हिमाल, पहाड र तराईमा यस्ता सिमसारहरू थुप्रै थिए र छन् पनि । ती मध्ये केही अन्तर्राष्ट्रिय महत्व बोकेका सिमसार क्षेत्र छन् । हामीकहाँ पाँच हजार तीन सय अन्ताउन वटा ताल, तीन हजार दुई सय बाउन वटा हिम नदी, दुई हजार छर्तीस सय तेईस वटा हिमताल छन् । सिमसारहरू तराईमा एक सय त्रिसही वटा र पहाडमा उनासी वटा छन् । हाम्रा यी सिमसार क्षेत्रहरूमा दुई सय तीन प्रजातिका माछा छन् । त्यसमध्येका सोइ ह्रप्रजातिका माछा अन्न कहाँ पाइँदैन । हाम्रा सिमसारहरू भ्रमणशील चराहरूको विश्रामस्थल पनि जहाँ बर्चेति हजारौको संख्यामा डुलन्ते चराहरू आउँदैन । जीवनका लागि नभई नहुने पानी जल विद्युत उत्पादन गर्न, घरपालुवा जनावरहरूलाई खुवाउन र कृष कर्मका लागि अनिवार्य छ । त्यसको स्रोत भनेको सिमसार नै हो । त्यसैगरी आर्थिक क्रियाकलाप विकास-निर्माण, पर्यटन, उद्योग, कलकारखाना आदिको क्षेत्रमा पनि पानी अनिवार्य हुने र त्यसको स्रोत सिमसार नै भएकाले यसको संरक्षण गर्ने पर्छ ।

नेपालका सिमसार क्षेत्रहरू अहिले खतरामा परेका छन् । यसको महत्व जान्दाजान्दै पनि, कानून निर्माण गरिए पनि यसको क्षेत्रफल खुम्चिँदै, गुणस्तर घट्दै गढरहेको छ । यसो हुनुका पछि जनसंख्या वृद्धि, बसाइँसराइ, गरिबी, वेरोजगारी, परम्परागत कृषि प्रणाली आदि मुख्य हुन् । यस बाहेक सिमसार क्षेत्रको दोहन, अतिक्रमण, जलवायु परिवर्तन, फोहोर वस्तुको मिसावट, अव्यवस्थित शहरीकरण, सडक लगायतका पूर्वाधारहरूको निर्माण र अज्ञानता पनि सहायक कारण हुन् । भ्रापा लगायतका देशभरका सिमसार क्षेत्रहरूको समुचित संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने हो भने यो धनसारमा रूपान्तरण हुनसक्छ । पर्यटकीय गत्तव्य बनाएर लाखौं वाह्य पर्यटकको आकर्षण केन्द्र बनाउन सकिन्छ । यसका लागि दिगो व्यवस्थापन, कानूनी आधार निर्माण तथा कार्यान्वयनमा ध्यान दिनु पर्दैदै । यसबाट त्यस्ता क्षेत्रको संरक्षण हुनुका साथै आर्थिक लाभको स्थायी आधार पनि तयार हुन्छ । यसतर्फ तीनै तहका सरकारको गम्भीर ध्यानाकरण हुनुपर्दै ।

कोमिड-१५ ले निम्त्याएको दुर्भिक्ष

चन्द्र सुदर्शन

चुलोमा भाँडो
नबसेको तीन
दिन भएको
अवस्थामा
रितो बोरा
बोकेर
चौकतिर
पल्याकपुलुक
हेँदै जाने
बाबाले
कुनैले कान
समातेर पाँच
सय पठक
उठबस
गर्नुपन्यो भजे
कसैले ढाइ नै
भाँयिएर
घायल भएर
रितो फिर्नु
पन्यो ।

२०७७ सालको लगभग शुरुदेखि नै हामीले धेरै कष्टकर जीवन बिताउनु परिहेको छ । कोमिड-१५ (कोरोना भाइरस) को प्रकोप र आतकको परिणाम स्वरूप धेरै मानिसले रोदनपूर्ण ढगले बाँच्नु परेको छ । कति मानिसले त यो आतकलाई छिचोल नयाकर आतहरू रिति गर्नु परिहेको छ । यो विकाल स्थितिमा रोगी र कमजोरी मानिसहरू भक्तभक्त मर्दै पनि छन् । जगतभरका संक्रमित मानिसका विषयमा बुँदा-बुँदा केलाएर काया कैरन लेखन तमिसु पक्कै पनि मूर्खता हो । यसले विश्वका सानादेखि लिएर आफू यो संसारको

सर्वमान्य हुँ भने मुलुकले पनि ब्राह्मण भन्नु परेको यथार्थतामा हाप्रै देश नेपालका जनताले भेष्मु परेको दुर्दिलभव परेको आर्थिक पक्ष एवम् यसले निम्त्याएको दुर्भिक्षको पाटो मात्र यहाँ प्रस्तुत गर्न चाहेछु ।

तपाइँ हामीले यो साफा दुर्दशा समान रूपले भोगेकै छौं । यसबाट अनभिज्ञ त कोही पनि नहुनु पर्ने हो । अनि यसका दिन यसलाई त्यसीरी हाउजुरी हो भने आतक नफैलाइकन आज जसरी सतर्कतासँग आफूका काम यथासम्बन्ध गर्दै गोका भए मानिसले खान नयाएर मर्दै पद्देन्यथो कि ! मुलुकको अर्थतन्त्र तहस-नहस पनि हुने थिएन कि ! अब नेपाली जनताको भोगेका आपत-विपद्का दिनहरूमा कस्तोसम्मको

स्थिति थियो भन्ने तर्क अगाडि सार्वे क्रममा मैले नितान्त व्यक्तिगत सोच र सूक्ष्म दृष्टिबाट केही समयको लागि नेपालीलाई १० वर्षमा वार्षिकराङ गरेको छु ।

श्रमजीवी वर्ग : यो वर्गमा देविनक ज्यालादारी गर्ने र ठेला, रिक्मा चालकहरू पर्छन् । ती आज कमाएको रोजले दुर्द छाक टार्ने बुझाले को माप पाए र तीन महिनासम्म के खाल बाँचैले खालालान् । आफू त्यसै वर्गको भएर कल्पना गर्दा

साना सबारी चालक वर्ग : टेपो चालक र ट्याक्सी चालक यो वर्गमा रामियो । कोही मान्छे घबराहरू निस्कन नहुने रितिमा तिनीहरूको हात तीन महिनासम्म उतानो परेन । बैकको किस्ता र भाडा तिर्ने त पक्को कुरा भगो, छोरछोरेलाई चारो आउने बाटो थिएन । यो पनि कहालीलाग्दो स्थिति हो ।

साना व्यापारी वर्ग : निःरुपे, चटपटे बेच्ने र सानोतिनो धुन्तीगा पसल गर्ने व्यापारीहरूले धर वा पसल भाडा तिर्नु त पर राखो, भएसम्मको मूल, चाउचाउ आदि खाएर पाँचै होलान् । ती चीज पनि सकिएपछि पटुका कसरे पल्टनुमात्र उपर्युक्त गर्न चाहेको हो ।

भिखारी वर्ग : भिखा मागेर खानु चाहिँ केही सजिलो

मध्यम वर्गका जनता : एक/दुई विगाह जग्गा र चौपाया पाल्ने काई साइड जब पनि सानोतिनो गर्ने जनतालाई महानीले सताए पनि त बाँच्न नै धो-धो त परेन नि ।

नेतागिरी गर्ने सालो दजाको जनता : स्थानीय तहदेखि प्रतिविधि समासक्ता नेताहरूलाई महानीले सताए पनि भत्तातल र कसेलाई ठेक्का, कमिशन पनि त मिल्ने भो । दुम्भिलाई पार गर्ने होलान् ।

दूला व्यापारी वर्ग : दूला-दूला उत्तोग्राहन्दा चलाउने र गाँधीर्य र अत्याधीश्य बजारमा व्यापार गर्नेको त व्यापार पनि कही त तच्छेद गयो । दुर्भिक्षले छुँगा पनि छुन्न । कसैले-कसैले त व्यापार गर्ने होलान् ।

उच्च वर्गका धनाद्य र दूला नेता कर्मचारी वर्ग : बाढी-परिहारो, खडेरी तथा क्रोपोले पनि हल्लाउन नसक्ने यो वर्गलाई आर्थिक सवालमा चाहिँ कुनै चिन्ता नपरेको नै हुँपुर्छ । जलमार्ग, स्थलमार्ग या कुनै तफ्की व्यापारबाट पनि धाटापारे अनिकाले पर्ने रितिमा त तपैं तर्फैन । खालीको व्यापार गर्नेलाई विहान-बेलुका के खाल आदै पेट भर्ने भने सम्यात हाँस्याप्सद हुँछ । अनि सर्वोच्च स्थानका अर्थत शीर्षस्थ नेता र उच्च कर्मचारीलाई दुर्भिक्षको सानो छिठोले पनि भेदैन ।

पैले आजामीभागीको दुर्भिक्ष र महामारीयो यो कोरोनाको आतक अभूतपूर्व नै हो । निम्न वर्गका जनताले राहत अनुदान पाउने रेहेन भने लक्षण शुरुका दिनहरूमा देखियो । अनि आज आएर त त्यो त देखाउने दाँत पो जस्तो हुँचै । निम्न र मध्यम वर्गले यो प्रकोप पार गर्नु भनेको वैतरणी नदी नै तर्नु परे भै भएको छ । तुलोमा भाँडो नबसेको तीन दिन भएको अवस्थामा रिस्टो बोरा बोकेर चौकतिर पल्याकपुलुक हेँदै जाने बाबाले कुनैले कान समातेर पाँच सय पटक उठबस गर्नुपर्यो भने कसैले ढाढ नै भाँचाएर घायल भएर रितो पिर्नु पर्यो ।

यस्तो कोही दिन खन्नु परेपछि त्यो परिवारका मूलीले बालबच्चा च्यापेर नारायणीमा फाल हान्नु पर्यो । नियमित औषधिय खाने र अन्य रोगबाट पीडिहरूले कसैले त आँशु पिँडेदा पनि नशपार रुखमा फलु पर्यो । केटाकेटो एक वर्षको अव्ययन चौपाइ भयो । अब अर्को शीक्षक सत्रको पनि उस्तु होला । पिँडल्ला दिनमा चाहिँ स्थिति फन्न भयावह देखिँदै गए पनि राज्यको आर्थिक पक्षले लर्बाउने खुँडु टेक्का कि जस्तो भएको छ भने श्र

